

Sosiaalinen innovaatio – sanoista tekoihin

20.4.2023

Tarmo Lemola

VTM, YTT (H.C.)

LC Group Oy

YHTEISKUNNALLISTEN
YRITYSTEN
OSAAMISKESKUS

Tämä selvitys on laadittu taustaksi yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskuksessa käynnissä olevaa sosiaalisen innovaatiotoiminnan rahoitusta ja muita tukirakenteita koskevaan työhön. Selvitystä varten haastatellut henkilöt löytyvät liitteestä 1 ja käytetyt kirjalliset lähteet liitteestä 2.

Sisällys

Sosiaalisen innovaation juuret	3
Sosiaalinen innovaatio saapuu Suomeen	5
Uusi alku hämmöttää	7
Sosiaalista innovointia toisella nimellä	8
Peruskäsite edelleen turhan "hähmäinen"	9
Sanoista tekoihin, mutta miten?	11
Kaupallisilla innovaatioilla vakiintuneet rahoituskanavat	13
Sosiaaliset innovaatiot väliinputoajia	14
Yhteenvetoa ja pohdintaa	16
Liite 1. Haastatellut asiantuntijat	19
Liite 2. Kirjalliset lähteet	20

Sosiaalisen innovaation juuret

Käsitteellisesti sosiaalinen innovaatio on saanut runsaasti vaikutteita innovaatioista, joita on tapana kutsua teknologiseksi tai kaupalliseksi innovaatioiksi. Niiden kehittäjiä ja kaupallistajia ovat yleensä markkinaehtoisesti toimivat yritykset.

Innovaatiotoiminta on keino tuottaa omistajilleen varallisuutta ja yritykselle voimavaroja toiminnan kehittämiseksi. Tämä edellyttää, että yritysten tuottamilla innovaatioilla on hyötyä ja arvoa asiakkaille ja muille mahdollisille sidosryhmille.

Innovaatio-sanan keksijästä vallitsee täydellinen yksimielisyys. Hän on amerikkalais-itävaltalainen taloustieteilijä *Joseph A. Schumpeter* (1883-1950). Schumpeterin mukaan innovaatio on uusi tai uudennainen tuote, uusi tai uudennainen tuotantomenetelmä tai -prosessi, uuden markkinan avaaminen ja uuden raaka-aineen tai energialähteen käyttöönotto.

Schumpeter teki eron keksinnön ja innovaation välille, joka on relevantti myös sosiaalisille innovaatioille. Keksintö on tekninen tai muu *idea tai uutuu*s. Osa keksinnöistä patentoidaan. Patentti antaa keksijälle (useimmiten yritys) määrääjäksi yksinoikeuden innovaation hyödyntämiseen. Tärkein patentin saamisen edellytys on keksinnön uutuu>s. Patentoidusta keksinnöstä tulee innovaatio vain siinä tapauksessa, että siitä on keksijälleen taloudellista hyötyä. Läheskään kaikkia patentoituja keksintöjä ei ryhdytä hyödyntämään. Vain harvoista keksinnöistä tulee innovaatioita, ja vain hyvin harvoista innovaatioista tulee todellisia menestystarinoita.

Toisin kuin joskus kuvitellaan, teknologisten innovaatioiden valtavirta ei koostu radikaaleista perusinnovaatioista. Valtaosa innovaatioiksi kutsuttavista teknologislouhteisista uudistuksista on muutoksia ja parannuksia yrityksen olemassa oleviin tuotteisiin, valmistusmenetelmiin, tuotantoprosesseihin ja palveluihin. Näiden lisäksi on vielä suuri ryhmä innovaatioita, joita aiheellisesti kutsutaan näennäisinnovaatioiksi. Sekin tiedetään, että hyödyllisten innovaatioiden lisäksi on myös paljon tarpeettomia ja haitallisia innovaatioita.

Ensimmäinen viittaus suomenkieliseen innovaatio-sanaan löytyy vuonna 1969 ilmestyneestä Otavan sivistyssanakirjasta. Siinä innovaatiolla tarkoitetaan *uudistusta tai uutuutta*. Innovaatiota ei tässä määritelmässä kytketä tuotteisiin tai tuotantoprosesseihin, eikä siltä edellytetä taloudellisia tai muita hyötyjä.

Schumpeterin määritelmä on innovaatiotutkijoiden keskuudessa säilyttänyt asemansa näihin päiviin saakka. Tärkein muutos tai pikemminkin lisäys on ollut palveluinnovaatioiden nousu teknologisten innovaatioiden rinnalle. Palveluissa innovaatiotoiminta on nykyisin yhtä yleistä ellei yleisempääkin kuin teollisuudessa. Julkisella sektorilla sosiaalisilla innovaatioilla tarkoitetaan nimenomaan palveluinnovaatioita eli uusia palveluja tai olemassa oleviin palveluihin tehtyjä muutoksia ja parannuksia.

Vaikka sosiaalinen innovointi ei ole sanana ollut laajasti käytössä teknologisten ja palveluinnovaatioiden tekemisessä ja tutkimuksessa, ei sen olemassaoloa ja tärkeyttä kaupallisille innovaatioille ole kuitenkaan kiistetty. Vakavasti otettavassa kaupallisessa innovaatiotoiminnassa on aina kyse uudesta tavasta tulkita todellisuutta sekä kuluttajien ja muiden asiakkaiden tarpeita, kysyntää ja preferenssien muutoksia. Siirtyminen massatuotannosta joustaviin tuotantojärjestelmiin ja verkostotyyppisiin työorganisaatioihin on sisältänyt runsaasti erilaisia ja eri kokoisia sosiaalisia innovaatioita.

Kiinteää yhteistyötä ja vuorovaikutusta tuottajien ja käyttäjien sekä tutkimuksen ja käytännön välillä on jo pitkään osattu pitää menestyksellisen tutkimus- ja innovaatiotoiminnan perusedellytyksinä. Näistä havainnoista ja kokemuksista sai alkunsa myös kansallinen innovaatiojärjestelmänä tunnettu tutkimus- ja innovaatiopolitiikan lähestymistapa. Siinä teknologinen ja sosiaalinen kohtaavat toisensa monin tavoin useissakin eri yhteyksissä.

Sosiaalinen innovaatio saapuu Suomeen

Sosiaalinen innovaatio alkoi levitä suomalaiseseen tutkimukseen ja keskusteluun 1990-luvun loppupuolella. Sitran *kansallisen innovaatiojärjestelmän tutkimusohjelma* (1999-2001) nosti esiin tarpeen laajentaa Suomen innovaatiopoliittista keskustelua sosiaalisten innovaatioiden suuntaan. Talouden ja yhteiskunnan kehittämisen katsottiin vaativan laaja-alaista uudistumista, jossa innovaatioita tarvitaan yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla.

Keskustelun laajentaminen sosiaalisten innovaatioiden suuntaan sai arvovaltaista tukea, kun Valtion tiede- ja teknologianeuvosto nosti vuonna 2003 ilmestyneessä katsauksessaan *Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen* sosiaaliset innovaatiot teknologisten innovaatioiden rinnalle innovaatiopolitiikan painopisteeksi. Tämän alueen vahvistamista neuvosto piti suurena yhteiskunnan ja talouden kehittämisen haasteena, joka kohdistuu sosiaalisen kehittämisen vastuuorganisaatioihin, työelämän kehittämiseen ja yksilön kehityksen ja mahdollisuuksien turvaamiseen tutkimuslähtöisin innovaatioin.

Neuvosto ei tarkemmin määritellyt, mitä se tarkoitti sosiaalisilla innovaatioilla. Sen sijaan se ehdotti sosiaalisten innovaatioiden kehittämisstrategian laatimista. Jos tämä strategia olisi aikanaan laadittu, siinä yhteydessä määrittelyjäkin olisi luultavasti täsmennetty. Sosiaalisten innovaatioiden kehittämisstrategia jäi kuitenkin tekemättä, eikä neuvosto ole palannut asiaan vuoden 2003 jälkeen.

Sitran vuonna 2002 käynnistämä hanke *Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys: kohti oppivaa yhteiskuntaa* liitti sosiaaliset innovaatiot regulaatioon (lainsäädäntöön, viranomaissääntelyyn), politiikkaan sekä organisatorisiin rakenteisiin ja toimintamalleihin tehtäviin uudistuksiin, jotka parantavat yhteiskunnan suorituskykyä.

Sitran raportissa korostetaan, että sosiaaliset innovaatiot syntyvät usein "kimpussa", joissa institutionaaliset, poliittiset ja organisatoriset uudistukset täydentävät sekä

toinen toisiaan että niiden rinnalla syntyviä teknologisia ja taloudellisia innovaatioita. Sosiaalisia innovaatioita syntyy myös monella eri tasolla: yksityisissä ja julkisissa organisaatioissa, järjestöissä ja yhteistyöverkostoissa, eri sektoreilla, toimialoilla ja ammattiryhmissä, alueilla, kansallisvaltioissa sekä kansainvälisissä järjestöissä.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen Stakesin myötävaikutuksella sosiaaliset innovaatiot siirtyivät sosiaali- ja terveydenhuollon piiriin, missä innovaatiolla tarkoitettiin *yksilön, ryhmän, yhteisön ja/tai verkoston luovan toiminnan tuloksena syntynyttä uutta ideaa, joka johtaa lisäarvoa tuottavaan tulokseen yksilön tai yhteisön hyvinvoinnissa, terveydessä tai palvelujärjestelmässä*. Tämä on myöhemmin ollut pohjana monissa muissakin sosiaalisen innovaation määrittelyissä. Innovaatioita jaettiin kolmeen tyyppiin: systeeminen innovaatio (kansanterveyslaki), prosessi-innovaatio (traumapotilaan hoito) ja palveluinnovaatio (ikäihmisten tarvitsema palvelukokonaisuus).

Suomessa kiinnostus sosiaalisia innovaatioita kohtaan alkoi selvästi hiipua 2010-luvulle tultaessa. Sosiaalisia innovaatioita toki tehtiin, vaikka niistä ei välttämättä tätä nimeä käytettykään. Olihan esimerkiksi yksi Suomen lähiaikojen suurimmista sosiaalisista innovaatioista, sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus, käynnissä koko vuosikymmenen ajan. Sen sijaan sosiaalisen innovaatiotoiminnan edistäminen sosiaalisen innovaation nimellä oli vähäistä edelliseen vuosikymmeneen verrattuna.

Yksi pitkäikäisimmistä erillisistä alan toimijoista on ollut Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n, Suomen sosiaali ja terveys SOSTE:n ja Kuntaliiton 2010-luvulla rakentama sosiaali- ja terveysalan kansallinen kehittämissympäristö *Innokylä*. Toinen on ollut jo 1980-luvun lopulla perustettu *Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö*. Sitra järjesti vuonna 2017 sosiaalisten innovaatioiden haastekilpailun.

Uusi alku häämöttää

Merkkejä sosiaalisen innovaatiotoiminnan elpymisestä on alkanut esiintyä. EU:n komission suosituksen mukaisesti EU-maissa on käynnistetty *sosiaalisten innovaatioiden osaamiskeskusten pilotointihankkeita*. Tavoitteena on rakentaa pohjaa sille, että vuoteen 2027 mennessä EU:ssa on kattava sosiaalisten innovaatioiden osaamiskeskusverkosto.

Suomessa osaamiskeskuksen valmistelu ja pilotointi toteutetaan seitsemän toimijan yhteishankkeena. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL toimii hankkeen päätoteuttajana ja Diakonia-ammattikorkeakoulu, Kuntoutussäätiö, LUT-yliopisto, Silta-Valmennusyhdistys, Suomen Kuntaliitto ja SOSTE osatoteuttajina. Hanke toteutetaan Euroopan sosiaalirahaston *osallisuuden edistämisen ja köyhyyden torjunnan* rahoituksella. Hanke on käynnistynyt helmikuussa 2023 ja päättyy vuoden lopussa.

THL, Lastensuojelun Keskusliitto ja Pesäpuu toteuttavat yhdessä *Sosiaaliset innovaatiot lastensuojelussa koordinoitihanketta* (SOILA-koordinoitihanke), joka on osa EU:n uuden alue- ja rakennepolitiikan kauden *Uudistuva ja osaava Suomi* 2021-2027 -ohjelmaa. Valtakunnallinen koordinoitihanke tukee alueellisia pilottihakkeita, joiden tavoitteena on uudistaa lastensuojelua vastaamaan paremmin nuorten ja läheisten tarvitsemaa tukea taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla.

Vuonna 2021 perustetun *Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskuksen* (YYO) yhtenä tehtävänä on vahvistaa sosiaalisten innovaatioiden laajentumista ja kaupallistamista tukevia rakenteita ja verkostoyhteistyötä. YYO:ta luotsaa Yhteiskunnallisten yritysten liitto Arvo, ja sen muut jäsenet ovat Diakonia-ammattikorkeakoulu, Kuntoutussäätiö, Osuustoimintakeskus Pellervo, Silta-valmennusyhdistys ja Vates-säätiö.

Konsortio, johon kuuluvat Demos, VTT, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Kuntoutussäätiö ja Silta-Valmennusyhdistys on toteuttanut projektia, jonka

tavoitteena on synnyttää uutta ja päivitettyä tietopohjaa siitä, mitkä ovat sellaisia yhteiskunnallisia haasteita ja sosiaalisia innovaatiotarpeita, joihin yhteiskunnallisilla yrityksillä on erityisen hyviä ja vaikuttavia edellytyksiä vastata. Kevään 2023 aikana valmistuvan projektin rahoittaa Valtioneuvoston kanslia.

Sosiaalista innovointia toisella nimellä

Suomessa on eri politiikkasektoreilla runsaasti käynnissä sosiaalista innovaatiotoimintaa muistuttavaa tai vastaavaa yhteiskunnallista uudistamis- ja kehittämistyötä. Määrällisesti laajinta uudistamistyö on sosiaali- ja terveysalalla, jonne on perustettu eri hyvinvointialueille yksitoista *sosiaalialan osaamiskeskusta*. Niiden tehtävänä on kehittää ja välittää sosiaalialan osaamista ja asiantuntemusta, kehittää peruspalveluja sekä erityisosaamista vaativia erityis- ja asiantuntijapalveluja sekä ylläpitää yhteistyötä alueellisten erityis- ja asiantuntijapalvelujen tuottamiseksi.

Osana *Uudistuva ja osaava Suomi -ohjelmaa* valtio on solminut helmikuussa 2021 pääkaupunkiseudun sekä muiden yliopistokaupunkien ja yliopistokeskuskaupunkien kanssa *innovatiivisten ekosysteemien toteuttamista koskevat sopimukset*. Sopimuksilla kehitetään yhteistoimintaa, vahvistetaan kaupunkiseutujen osaamiskärkeä sekä lisätään TKI-toiminnan (tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan) vaikuttavuutta. Sopimuskaupunkeja on 16 ja sopimuskausi 2021-2027. Vuodelle 2023 valtioneuvosto on jakanut ekosysteemisopimuksille 12,9 miljoonaa euroa. Toimintaa koordinoi Pirkanmaan Liitto.

Samaan kokonaisuuteen voidaan lisätä myös vuonna 2022 toimintansa aloittanut *julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus KEINO*. Se kehittää julkisen sektorin kyvykkyyttä kestävien ja innovatiivisten hankintojen hyödyntämiseen, vahvistaa julkisen sektorin yritysten välistä yhteistyötä sekä lisää kestävien ja innovatiivisten hankintojen määrää ja vaikuttavuutta. KEINO on konsortio, jossa ovat mukana Motiva, VTT, Business Finland, SYKE ja Hansel. Sen työtä ohjaa ja rahoittaa työ- ja elinkeinoministeriö.

Uusi tutkimus- ja innovaatiopolitiikan paradigma, transformatiivinen innovaatiopolitiikka, jota voidaan kutsua myös missio-, haaste- tai mahdollisuuslähtöiseksi innovaatiopolitiikaksi, tarjoaa periaatteessa hyvän alustan niin sosiaalisille kuin teknologisille innovaatioille ja myös näiden väliselle kanssakäymiselle. Uusi paradigma asettaa tutkimus- ja innovaatiopolitiikan tavoitteeksi isojen ja kiperien yhteiskunnallisten ongelmien, kuten ilmastonmuutoksen, energia- ja ruokakriisin, liikenneongelmien jne. ratkaisemisen tieteellisen tiedon ja innovaatioiden avulla. Vaikuttaviin tuloksiin pääseminen edellyttää teknologisia ja ne puolestaan sosiaalisia innovaatioita ja näiden yhdistelmiä.

Toistaiseksi tutkimus- ja innovaatiopolitiikassa on Suomessa edetty transformatiiviseen suuntaan varovaisin askelin. Parlamentaarisen TKI-työryhmän työn tuloksena Suomella on lain muotoon kirjattu TKI-panoksen lisäystavoite vuoteen 2030 saakka. Seuraava tehtävä, jonka oikeastaan olisi pitänyt olla ensimmäinen tehtävä, on tutkimus- ja innovaatiopoliittisen vision ja strategian laadinta. Parlamentaarisen työryhmän ehdotus valtion tutkimus- ja innovaationeuvoston aseman vahvistamisesta ja aktivoimisesta luo aikaisempaa paremmat edellytykset huomion siirtämisen panosten määristä niiden sisältöön ja laatuun.

Peruskäsite edelleen turhan ”hähmäinen”

Sosiaalisen innovaation käsite on ollut ja pysynyt sisällöltään moniselitteisenä, ja ehkä tulee sellaisena pysymäänkin. Sosiaaliset innovaatiot eivät kunnolla erotu teknologisiksi kutsutuista innovaatioista. Vielä vaikeampi niitä on erottaa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen suuntautuneista vakiintuneista tai perinteisistä uudistusprosesseista ja uudistuksista.

Sosiaalisten innovaatioiden *tekijät* voivat olla julkisia, yksityisiä ja kolmannen sektorin toimijoita sekä näiden yhdistelmiä. Julkisella sektorilla sosiaalisen innovaatiotoiminnan toimijoilla viitataan politiikkasektoreihin, kuten sosiaali- ja

terveysalaan, joka on Suomessa ollut sosiaalisten innovaatioiden edelläkävijä. Se on jo ehtinyt osittain tai väliaikaisesti luopuakin tai ainakin vähentää käsitteen käyttöä.

Hyvin usein sosiaalinen innovaatio määritellään *muotojensa tai keinojensa* kautta, kuten tehdään myös teknologisten innovaatioiden kohdalla. Sosiaalisissa innovaatioissa tosin muotojen lista on huomattavasti pidempi kuin teknologisissa innovaatioissa. Sosiaalisten innovaatioiden piiriin luetaan muun muassa *ideat, palvelut, mallit, tuotteet, prosessit, rakenneuudistukset, instituutit, reformit, strategiat, rakenteet, toimintatavat, säännöt ja lait*. Kun melkein mitä tahansa uudistamiseen viittaavaa pidetään sosiaalisena innovaationa, koko käsite menettää merkityksensä ja muuttuu hokemaksi. Näinhän on käynyt myös kaupallisille innovaatioille.

Sosiaalinen innovaatio määritellään usein myös *ratkaistavien ongelmien tai tavoiteltavien seurausten ja vaikutusten* kautta. Niillä etsitään yhteiskunnallisiin ongelmiin ratkaisuja, jotka lisäävät kansalaisten hyvinvointia kestäväällä ja oikeudenmukaisella tavalla. Taustalla saattaa olla myös implisiittisesti sellainen ajatus tai toive, että sosiaalinen innovaatio tuottaa yhteistä hyvää enemmän ja paremmin kuin kaupalliset innovaatiot ja myös enemmän kuin esimerkiksi vakiintuneet julkisen sektorin kehittämis- ja uudistamishankkeet. Sosiaaliseen innovaation normatiivisuus saattaa olla sen vahvuus mutta monitulkintaisuutensa takia myös heikkous.

THL:n tutkijoiden Simo Lehtelän ja Juha Koiviston vuonna 2019 ilmestyneestä kirjoituksesta (kts. liite) käy ilmi, että kansainvälisesti sosiaalinen innovaatio määritellään hyvin usein *sosiaalisen ongelman uudenlaiseksi ratkaisuksi, joka on tehokkaampi* kuin olemassa olevat ratkaisut. Jos tämä otetaan vakavasti, edessä on väistämättä vaikeita tai suorastaan mahdottomia ratkaisujen uutuusasteen ja tehokkuuden määrittely- ja mittausongelmia, jotka voidaan ratkaista, jos voidaan, vasta jälkikäteen.

Innovaatioita sosiaalisesta näkökulmasta lähestyvät tutkijat ja käytännön soveltajat painottavat sellaisia asioita kuin *innovaatioiden leviäminen, juurtuminen ja*

omaksuminen. Julkisten palvelujen yhteydessä saatetaan viitata sosiaalisten innovaatioiden taloudellisiin hyötyihin, esimerkiksi positiivisiin vaikutuksiin julkisen sektorin tuottavuuteen ja sitä kautta valtion menojen pienenemiseen. Julkisten palvelujen viennin yhteydessä puhutaan myös julkisen sektorin (sosiaalisten) innovaatioiden kaupallisesta potentiaalista ja sen hyödyntämisestä.

Sosiaalisten innovaatioiden korostamisella on haluttu myös puolustaa sellaisen tutkimuksen, kehittämisen ja soveltamisen rahoitusasemaa, joka ei ole lähtenyt keksintökeskeisyydestä. Ikään kuin ne tahot, jotka eivät kehitä käsin kosketeltavia tuotteita pelkäävät jäävänsä ilman teknologisten innovaatioiden saamaa rahoitusta, julkisuutta ja positiivista huomiota.

Tärkeä julkisen sektorin elinkeino- ja innovaatiopoliittisen roolin määrittäjä on Suomessakin pitkään ollut *markkinapuutteiden korjaaminen*. Tämä on hyvin olennainen näkökohta esimerkiksi yhteiskunnallisen yrittäjyyden kohdalla. Markkinapuutteiden korjaamisesta ei ole pitkä matka markkinoiden korvaamiseen valtion tai muun julkisen sektorin (kunnat) interventioiden avulla. Näihin puolestaan liittyy markkinoiden vapaaseen toimintaan ja reiluun kilpailuun liittyviä ongelmia.

Sanoista tekoihin, mutta miten?

On perusteita arvella, että sosiaalinen innovaatiotoiminta on pitkän hiljaiselon jälkeen tekemässä Suomessa uutta nousua. Konkreettisia esimerkkejä ovat sosiaalisten innovaatioiden osaamiskeskuksen pilotointi, sosiaaliset innovaatiot lastensuojelussa-koordinaatiohanke, yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus ja sen käynnistämä toiminta sosiaalisen innovaatiotoiminnan edistämiseksi osana osaamiskeskuksen toimintaa

Sosiaalisten innovaatioiden osaamiskeskuksen perustamista ja pilotointia on tuettu kahdella Demos Helsingin johdolla tehdyllä selvityksellä. Näiden tavoitteena on ollut ymmärtää, millaiset edellytykset Suomessa on sosiaalisten innovaatioiden

osaamiskeskuksen perustamiselle ja toiminnalle sekä hahmottaa, millaisia valmiuksia pitää vielä kehittää.

Valtioneuvoston kanslian rahoituksella on käynnissä erillisselvitys yhteiskunnallisten yritysten sosiaalisista innovaatioista. Sen tavoitteena on synnyttää tietopohjaa yhteiskunnallisten yritysten sosiaalisista innovaatioista. Yhteistä kaikille edellä mainitulle hankkeille on se, että niissä keskitytään vielä paljolti sosiaalisen innovaatiotoiminnan kehittämisen perusasioihin, kuten tietopohjan vahvistamiseen ja tarvittavien valmiuksien kartoittamiseen.

Toinen yhteinen piirre näille toimenpiteille on se, että valtioneuvoston kanslian rahoittamaa selvityshanketta lukuun ottamatta ne ovat EU:n sosiaalirahaston hankkeita. Sosiaalisten innovaatioiden osaamiskeskus kuuluu ESR:n toimintalinjaan *Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden* torjunta erityistavoitteena työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakyvyn parantaminen.

Tärkeimpiä suomalaisia operatiivisia toimijoita ovat viime aikoina olleet työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Terveystieteiden tutkimuskeskus, Kuntoutussäätiö, Suomen Kuntaliitto, SOSTE, Diakonia ammattikorkeakoulu, Silta-valmennus, Lastensuojelun keskusliitto ja Pesäpuu. Jos tätä joukkoa verrataan Demoksen vuoden 2022 raportissa hahmoteltuun sosiaalisten innovaatioiden ekosysteemiin, jossa koordinoijat, innovaatioiden kehittäjät, innovaatioiden kehittämisen rahoittajat ja toimijoiden valmiuksien nostajat muodostavat neljä toisiinsa limittyvää ja lomittuvaa palloa, joudutaan toteamaan, että Suomessa ollaan ideaalitalanteesta vielä toistaiseksi hyvin kaukana.

Ydinjoukon ulkopuolinen Suomi on toistaiseksi ollut vaitonainen sosiaalisista innovaatioista. Kaksi vuotta kestäneessä TKI-rahoituksen lisäämisen valmistelussa sosiaalinen innovaatio jäi parlamentaaristen työryhmien raporteissa ja rahoitussuunnitelmissa yhden lyhyen maininnan varaan. Tutkimus- ja innovaatiopolitiikka kuitenkin on se politiikkasektori, jolla luulisi ja pitäisi olla

keskimääräistä parempi ymmärrys ja kiinnostus sosiaalista innovaatiotoimintaa ja myös sen rahoituksen kehittämistä kohtaan.

Tuoreimmissa edellä mainituissa sosiaalisia innovaatioita koskevissa selvityksissä on lyhyesti käsitelty eräitä ulkomaisia esimerkkejä, joista on päätelty, että Suomi kulkee jälkijoukoissa. Edelläkävijöinä on mainittu Iso-Britannia, Ruotsi, Alankomaat, Australia ja Kanada. Näistä olisikin paitsi mielenkiintoista myös tärkeää saada tarkempaa ja syvällisempää tietoa suomalaiseen keskusteluun ja valmisteluun.

Kaupallisilla innovaatioilla vakiintuneet rahoituskanavat

Markkinaehtoisesti toimivalla yrityssektorilla innovointi noudattaa kaikissa yrityksissä ja kaikilla toimialoilla hyvin yhdenmukaista kaavaa. Yritykset tekevät omat innovaationsa pääasiassa yrityksen sisällä omin voimin avoimille markkinoille.

Vaihtelevassa määrin yritykset ostavat innovaatioiden kehittämisessä ja kaupallistamisessa tarvittavia asiantuntipalveluja yrityksen ulkopuolelta tutkimuslaitoksilta, yliopistoilta, konsultti- ja insinööritoimistoilta ja muilta yhteistyökumppaneilta. Ulkopuolisten palvelujen käyttö on lisääntynyt ja avautunut, mutta yritys on edelleen se, joka kaupallisissa innovaatioissa heiluttaa innovoinnin tahtipuikkoa.

Yrityksissä myös innovoinnin rahoituksessa noudatettava kaava on yhdenmukainen.

Pääosan innovaatiotoiminnastaan yritykset rahoittavat omalla rahoituksellaan.

Omarahoitusosuudessa on vaihtelua yrityksen koon, iän ja toimialan mukaan, mutta keskimäärin omarahoituksen osuus on suomalaisissa yrityksissä lähes 90 prosenttia.

Lähtökohtaisesti omarahoitus on innovoinnista saatua tulorahoitusta. Kaikissa markkinatalousmaissa valtiot tukevat yritysten innovaatiotoimintaa suurin (lainat ja avustukset) ja epäsuurin (verovähennykset) innovaatiotuin. Suomessa keskeinen julkinen yritysten innovaatiotoiminnan rahoittaja on Business Finland.

Tärkeimmäksi yritysten ulkopuoliseksi innovaatiotoiminnan rahoituslähteeksi ovat nousseet koti- ja ulkomaiset pääomasijoittajat. Ne ovat erityisen tärkeitä innovatiivisille uusille ja nuorille startup-yrityksille, jotka toimintansa alusta lähtien tavoittelevat nopeaa kansainvälistä kasvua. Ei ole mahdoton ajatus, että jos tai kun esimerkiksi yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus perustaa yrityshautomon, sieltä kuoriutuu pääomasijoittajien taloudellisella ja muulla tuella kansainvälinen menestysyritys. Todennäköisyys on kuitenkin pieni. Asiantutija-arvion mukaan tällaisia yrityksiä Suomessa syntyy vähemmän kuin kymmenen vuodessa.

Sosiaaliset innovaatiot väliinputoajia

Julkisella sektorilla sosiaalisten innovaatioiden kehittäminen organisoituu aika paljon samalla tavalla kuin yrityksissä. Sosiaalisten innovaatioiden ja uudistusten kirjo tosin on julkisella sektorilla laajempi kuin yritysten kaupallisiin tarkoituksiin tekemissä innovaatioissa. Esimerkiksi julkisiin palveluihin liittyvien innovaation kohdalla palvelun tuottaja (ministeriö, virasto, laitos) vastaa innovaation kehittämisestä ja käyttöönotosta yhdessä käyttäjien (asiakkaiden) kanssa. Samoin kuin yrityksillä, myös julkisen sektorin organisaatioilla on saman tyyppisiä ulkopuolisia yhteiskumppaneita kuin yrityksillä, joilta se hankkii omia voimavarojaan täydentävää osaamista.

Myös julkisella sektorilla toiminnan, palvelujen jne. uudistamisen perusmuotona on, että innovaatiot tehdään organisaation sisällä omin henkilö- ja muin voimavaroin. Näissä puitteissa on syntynyt ja ajan kuluessa edelleen kehittynyt suurin osa Ilkka Taipaleen toimittamassa kirjassa *Sata sosiaalista innovaatiota Suomesta* esiteltävistä innovaatioista. Virastoilla ja laitoksilla on omarahoituksen lisäksi käytettävissään, vaikkakin rajallisesti, myös muita julkisia rahoituslähteitä. Jos sosiaalisia innovaatioita ja oikeanlaisia innovaatioita ei ole syntynyt tai ei edelleenkään synny, ongelma johtuu muista kuin taloudellisista syistä.

Kaupalliselta pohjalta sosiaalisia innovaatioita tekevillä yleishyödyllisillä yritysmuotoisilla organisaatioilla on käytettävissään kaikki ne samat yksityiset ja

julkiset rahoitusmahdollisuudet kuin muillakin yrityksillä. Tämä koskee myös Business Finlandin innovaatiotukia, ELY-keskusten kehittämisavustuksia ja EU:n rahastojen kautta tulevaa rahoitusta. Ongelmina näissä rahoituskanavissa ovat sosiaalisen innovaatiotoiminnan uutuus ja ehkä outouskin perinteiseen yritystoimintaan tottuneille rahoittajille, kova kilpailu rahoituksesta ja vaativat rahoituskriteerit esimerkiksi Business Finlandin kohdalla sekä pienten alkavien yritysten vaikeudet omarahoitusehtojen täyttämässä.

Sosiaalisia innovaatioita tuottavien yhteiskunnallisten yritysten ja vastaavien kohtalona nykyisillä rahoitusmarkkinoilla on tippua rahoitusmekanismien väliin tai suistua kokonaan niiden ulkopuolelle. Samanlaisia ongelmia on myös tutkimuslähtöisellä sosiaalisten innovaatioiden kehittämisellä. Tärkeimmän tutkimusrahoittajan Suomen Akatemian rahoitusvälineet ja -kriteerit ovat nykyisellään sosiaalisia innovaatioita painottavien tutkimus- ja kehityshankkeiden ulottumattomissa. Sama koskee myös Business Finlandin tutkimusrahoitusta. Näihin kahteen julkiset kotimaiset tutkimusrahoittajat sitten päättyvätkin.

Rahoituksen osalta tilanne on tällä hetkellä Suomessa paljolti se, että sosiaalisen innovaatiotoiminnan edistäminen on EU:n ja erityisesti Euroopan sosiaalirahaston varassa. Niin tervetullutta kuin tämä rahoitus ja muu EU-tuki onkin, sen varaan Suomessa ei voida jäädä sosiaalisen innovaatiotoiminnan edistämässä ja vahvistamisessa. Sosiaalisen innovaation kehittämisessä on päästävä pienistä pistemäisistä piloteista ja määräaikaisista hankkeista laajempiin järjestelmiin kohdistuviin kestäviin uudistuksiin pääosin kansallisella rahoituksella.

Yhteenvetoa ja pohdintaa

Useimman ellei kaikkien tätä kirjoitusta varten haastateltujen mielestä sosiaalinen innovaatio on ollut ja pysynyt sisällöltään hyvin moninaisena tai epäselvänä taikka hämmäisenä, kuten yksi haastateltavista totesi. Sen käyttö on painottunut ja painottuu edelleen julkiselle sektorille ja siellä erityisesti sosiaali- ja terveysalalle. Kaikille aloille on lisäksi ja onneksi ominaista, että tosiallisesti yhteiskunnallinen sosiaalinen uudistustyö on paljon laajempaa kuin se osa uudistamistyöstä, jota kuvataan sanalla sosiaalinen innovaatio.

Sosiaalisen innovaation juurruttamiselle uudistustyön käyttöön on tarvetta ja juurruttamisen edistäjille mahdollisuuksia. Mahdollisuuksien hyödyntämisen parantamiseksi edistäjien on syytä varmistaa, että käsitteestä lähtien sosiaalinen innovaatio artikuloidaan selkeästi ja ymmärrettävästi, ja että *lupaus innovaatio-käsitteen lisäarvosta* toiminnan tavoitteissa, toimintaprosesseissa sekä tuloksissa ja vaikutuksissa normaaliin tai perinteiseen uudistamis- ja kehittämistyöhön verrattuna kyetään lunastamaan.

Sosiaali- ja terveysalalla on sosiaalisesti kutsuttavassa innovaatiotoiminnassa pitkät perinteet ja vakiintuneet käytännöt. Sen sijaan kaupallisen innovaatiotoiminnan edistämässä keskeinen työ- ja elinkeinoministeriö on pitänyt etäisyyttä sosiaaliseen innovaatioon. Tällä hetkellä työ- ja elinkeinoministeriö hallinnoi ESR-rahoitteista sosiaalisten innovaatioiden osaamiskeskuksen pilotointia.

Tämä on hyvä suunta, mutta vielä tärkeämpää olisi, että työ- ja elinkeinoministeriössä innovaatiotoimintaan liittyvät sosiaaliset näkökohdat välittyvät nykyistä paremmin ministeriön oman päätöksenteon valmisteluun. Sosiaaliset näkökohdat ovat tärkeitä elleivät keskeisiä vihreää siirtymää edistävässä ja muiden yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun pyrkivässä uudistavassa innovaatiopolitiikassa. Ne ovat vahvasti esillä myös yhteiskunnallisten yritysten toiminnan kehittämisessä.

Sosiaalisten innovaatioiden kansallisen kehittämisstrategian laatiminen oli jo vuonna 2003 Suomessa lähellä toteutumistaan. Ei liene liioiteltua sanoa, että viimeistään nyt strategian laatiminen on syytä toteuttaa. Kansallinen strategia ei korvaisi hallinnonaloilla tehtävää sosiaalisen innovaatiotoiminnan kehittämistyötä eikä käynnissä ja viriämässä olevaa bottom-up -toimintaa. Se lisäisi yhteistä ymmärrystä sosiaalisista innovaatioista ja loisi edellytyksiä tietojen ja kokemusten vaihdolle eri sektoreiden ja hallinnonalojen toimijoiden välillä. Parhaiten tämä tehtävä soveltuu Valtion tutkimus- ja innovaationeuvostolle.

Julkisten palvelujen näkökulmasta sosiaalinen innovaatiotoiminta ei ole uusi asia. Parhaimmillaan se tuo positiivista lisäarvoa perinteisen uudistustoiminnan tavoitteisiin, prosesseihin, tuotoksiin ja vaikutuksiin. Pahimmillaan se taas on vain uusi nimi vanhoille asioille. Yrityksissä pääosa innovaatiotoiminnasta on olemassa olevien tuotteiden ja prosessien edelleen kehittämistä. Sama orgaaninen, vähittäinen kehittäminen muodostaa pääosan julkisen sektorin organisaatioiden innovaatiotoiminnasta. Julkisessa hallinnossa *sosiaalisessa siirtymässä* on mahdollista päästä eteenpäin myös suuntaamalla uudelleen nykyisiä voimavaroja.

Erillisrahoitustakin sosiaalisessa innovaatiotoiminnassa tarvitaan. Koska erillistä sosiaalisten innovaatioiden rahoitukseen erikoistuvaa ja keskittyvää organisaatiota tuskin saadaan Suomeen ainakaan lähiaikoina, vaihtoehdoksi jäävät olemassa olevat tutkimus- ja innovaatiotoiminnan (Business Finland ja Suomen Akatemia, VNKTEAS) sekä sosiaalisen kehittämisen (STEA) rahoitusorganisaatiot. Rahoituksen saaminen näiltä edellyttää, että hakemukset täyttävät rahoittajien kriteerit tai että rahoittajat muuttavat kriteerejään.

Mahdollisuuksien rajoissa voisi olla, että joku edellä mainituista rahoittajista tai jotkut yhdessä ovat valmiita erillisen ohjelman puitteissa rahoittamaan joukon sellaisia sosiaalisen innovaatiotoiminnan pilottiprojekteja, joihin projektien uutuusasteen, riskin tai muun vastaavan syyn takia ei ole mahdollista saada rahoitusta muualta.

Projektien läpimenomahdollisuuksia parantaisi se, että projektit olisivat myös toteutukseltaan yhteistyöprojekteja, ja että tutkimus- ja innovaatorahoitteisissa projekteissa olisi mukana myös vakiintuneita tutkimus- ja innovaatiotoimijoita.

Sosiaalisen innovaatiotoiminnan hankkeisiin on Suomessa saatu rahoitusta myös Euroopan sosiaalirahastolta. Tämä mahdollisuus on olemassa myös jatkossa. EU-raha voi olla käynnistävä ja täydentävää, mutta se ei mahdollista sitä kattavuutta ja suuntautumista, mikä on kansallisesti kokonaisuuden kannalta tarpeellista.

Sosiaalinen innovaatio on nostanut konkreettisella tavalla esiin kansalaisyhteiskunnan, kansalaisjärjestöjen, kolmannen sektorin ja ylipäätään ruohonjuuritason tärkeän roolin ja ison potentiaalin sosiaalisessa innovaatiotoiminnassa ja innovaatiotoiminnassa laajemminkin. Muutosvalmis toimintaympäristö on innovaatiotoiminnan perusedellytyksiä. Edellä mainituilta toimijoilta muutosvalmiutta löytyy muillekin jaettavaksi.

Sosiaalisen innovaatiotoiminnan kenttä on laaja, monitoimijainen ja samalla hajanainen. Alan toiminnan edistämisessä keskitetyistä kansallisista toimenpiteistä olisi apua, mutta vielä tärkeämpää olisi toimijoiden keskinäisen yhteistyön kehittäminen ja yhteisen esiintymisen lisääminen. Mikä paremmin sopisikaan sosiaalisen innovaatiotoiminnan nykyiseen tilanteeseen ja kehitysvaiheeseen paremmin kuin laajapohjaisen toimijoiden oman yhteistyöfoorumien perustaminen.

Liite 1. Haastatellut asiantuntijat

Pääsihteeri Vertti Kiukas, SOSTE

Johtava asiantuntija Timo Hämäläinen, Sitra

Johtava asiantuntija Juha Koivisto, THL

Projektipäällikkö Pirjo Kutinlahti, Rovaniemen kaupunki

Neuvotteleva virkamies, Tapani Kojonsaari, TEM

Senior Advisor Christopher Palmberg, Business Finland

Research Team Leader Kirsi Hyytinen, VTT

Johtaja Hanna Heinonen, STEA

Tiedeasiantuntija Antti Pelkonen, VNK

Johtava asiantuntija Harri Länsipuro, TEM

Liite 2. Kirjalliset lähteet

Antti Alaja ja Tarmo Lemola, Minne menet tutkimus- ja innovaatiopolitiikka?, Teollisuuden palkansaajat, Edistys, Analyysi 1/2023

Demos Helsinki, Selvitys sosiaalisten innovaatioiden ekosysteemin tilasta, tarpeista ja mahdollisuuksista Suomessa, Tammikuu 2022

Demos Helsinki, Enemmän hyvää innovaatioista, 10/2022

Kirsi Hyytinen ja Marja Toivonen, Future energy services: empowering local communities and citizens, Foresight, vol. 17, 4/2015

Hannu Hämäläinen, Tuula Jäppinen ja Sirkku Kivisaari, Mihin innovaatioita tarvitaan sosiaali- ja terveysalalla, Yhteiskuntapolitiikka 2/2011

Timo J. Hämäläinen ja Risto Heiskala, Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky, Edita 2004

Markku Joutsenoja ja Jari Lindh, Sosiaaliset innovaatiot: mobilisaatioharjoitus. Kirjassa Tarmo Lemola ja Petri Honkanen, Innovaatiopolitiikka - kenen hyväksi, keiden ehdoilla, Gaudeamus 2004

Simo Lehtelä ja Juha Koivisto, Näkökulmia sosiaaliin innovaatioihin ja niiden arviointiin, THL/Työpaperi 7/2019

Tarmo Lemola, Innovaation uudet haasteet ja haastajat, WSOYpro 2009

Tarmo Lemola, Transformatiivinen innovaatiopolitiikka, Tiede-, teknologia- ja innovaatiopolitiikan uusi paradigma, Yhteiskuntapolitiikka 4/2021

Pasi Pohjola ja Juha Koivisto, Innovaatiot käytäntöinä, Yhteiskuntapolitiikka 1/2013

Soile Kuitunen, Kansalaisyhteiskunnan ja innovaatiotoiminnan uusi tulevaisuus, Tutkijablogi, Kuntoutussäätiö, 14.3.2023

Parlamentaarisen TKI-työryhmän 2022 loppuraportti, Tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksen käyttöä koskeva monivuotinen suunnitelma, Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2023:13.

Tommi Ranta, Valtteri Laasonen, Kaisa Lähteenmäki-Smith, Samuli Manu, Ira Haavisto, Antti Rissanen ja Sonja Korhonen, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:19

Gerd Schienstock (ed.), Embracing the knowledge economy, Edward Elgar 2004

Ilkka Taipale (toim.), Sata sosiaalista innovaatiota Suomesta, SKS 2013

Ville Takala, Emma Nordbäck, Caroline Sundgren ja Martin Fougère, Haastelähtöisen innovaatiopolitiikan käytännöt: haasteen määrittely, toimeenpano, arviointi ja rahoitus, Sitra Työpaperi 16.1.2023

Valtion tiede- ja teknologianeuvosto, Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen, 2003

Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus, Kannanotto T&K-rahoitussuunnitelmaluonnokseen, (ei päivämäärää)